

Condițiile speciale ale răspunderii delictuale a comitentului pentru prejudiciul cauzat terților prin faptele ilicite delictuale ale prepusului minor în lumina prevederilor noului Cod civil

Asist. univ. dr. Oana-Andreea Motica

Facultatea de Drept și Științe Administrative

Universitatea de Vest din Timișoara

Résumé: L'article constitue une analyse des conditions spéciales de responsabilité des commettants, dans le cas particulier ou le préposé, mineur, cause des préjudices à des tiers.

Mots-clés: responsabilité civile, responsabilité des commettants, préposé mineur.

Reglementare și condiții generale

Noul Cod civil reglementează răspunderea comitentului în art. 1373:

„(1) Comitentul este obligat să repare prejudiciul cauzat de prepușii săi ori de câte ori fapta săvârșită de aceștia are legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate.

(2) Este comitent cel care, în virtutea unui contract sau în temeiul legii, exercită direcția, supravegherea și controlul asupra celui care îndeplinește anumite funcții sau însărcinări în interesul său ori al altuia.

(3) Comitentul nu răspunde dacă dovedește că victima cunoștea sau, după împrejurări, putea să cunoască, la data săvârșirii faptei prejudiciabile, că prepusul a acționat fără nicio legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate”.

După cum se poate vedea, art. 1373 nu vizează în mod special faptele minorilor, însă, în măsura în care minorul are funcția de prepus, răspunderea comitentului va intra în joc pentru a permite despăgubirea terțului căruia minorul prepus i-a cauzat un prejudiciu prin fapta sa ilicită.

Sunt cunoscute condițiile de drept comun ale răspunderii comitenților: fapta ilicită a prepusului, prejudiciul suferit, raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită a prepusului și prejudiciu, precum și mult discutata vinovăție. Având în vedere faptul că textul art. 1373 nu prevede expres, printre condițiile răspunderii comitentului, proba vinovăției prepusului, considerăm și noi, alături de alți autori care au examinat problema în profunzime¹ că legiuitorul ar fi putut menționa în articolul suscitât și condiția vinovăției prepusului, dacă ar fi dorit să facă din ea o condiție obligatorie a răspunderii comitentului.

¹ L. Pop, „Reglementarea răspunderii delictuale pentru fapta altuia în textele noului Cod civil”, în *Dreptul*, nr. 5/2010, p. 24.

Astfel încât condițiile generale ale răspunderii comitentului, conform noului Cod, vor fi următoarele: fapta ilicită a prepusului, prejudiciul suferit de victimă, raportul de cauzalitate existent între fapta ilicită a prepusului și prejudiciul injust suferit de victimă.

Condiții speciale

Aflându-ne pe teritoriul răspunderii pentru fapta comitentului minor, prima condiție este aceea ca fapta ilicită să fie comisă de un minor. În ceea ce privește celelalte condiții speciale, acestea au fost, în temeiul vechiului Cod civil și sunt în continuare următoarele: raportul de prepușenie dintre autorul faptei prejudiciabile și persoana chemată de lege să răspundă pentru prejudiciul cauzat și săvârșirea de către prepus a faptei ilicite cauzatoare de prejudicii în exercitarea funcțiilor încredințate de către comitent.

Prima condiție: minoritatea făptuitorului direct. Persoana pusă sub interdicție poate avea calitatea de prepus?

Referitor la prima condiție, cea a minorității făptuitorului direct, Codul muncii prevede în art. 13, al. 2 și 3 faptul că minorul dobândește capacitate de muncă la îndeplinirea vârstei de 16 ani; mai mult chiar și minorul care a împlinit 15 ani poate încheia contract de muncă în calitate de salariat, cu acordul părinților sau al altor reprezentanți legali, pentru activități potrivite cu dezvoltarea fizică, aptitudinile și cunoștințele sale, dacă astfel nu îi sunt periclitate sănătatea, dezvoltarea și pregătirea profesională. Astfel încât, cel mai probabil, minorul-autor direct al prejudiciului va avea o vârstă de cel puțin 15 ani. Este de asemenea cunoscut că raportul de prepușenie nu rezultă întotdeauna dintr-un contract de muncă. Vom vedea în continuare că acesta poate avea inclusiv un izvor extracontractual, ca de exemplu autoritatea familială pe care o are părintele, autoritate în temeiul căreia îi poate încredința minorului calitatea de prepus, caz în care considerăm că minorul poate avea o vârstă mai mică decât cea pretinsă de lege pentru încheierea contractelor de muncă, deci mai mică de 15 ani. Însă pentru a putea presupune existența unui raport de prepușenie, chiar în lipsa unui contract de muncă stricto sensu, trebuie să presupunem măcar existența discernământului minorului-prepus, adică, opinăm noi, acesta trebuie să fi împlinit cel puțin vârsta de 14 ani, vârstă de la care legea română prezumă în mod relativ existența discernământului.

În caz contrar, cum am putea considera că s-a format acest raport de prepușenie fără îndeplinirea celor trei elemente constitutive obligatorii, precizate de literatura juridică²: acordul de voințe realizat între comitent și prepus; acceptarea de către prepus a poziției sale de subordonare față de comitent, căruia îi recunoaște o autoritate ce se concretizează într-o putere de supraveghere, direcție și control în îndeplinirea funcției sau activității pe care urmează să o desfășoare; îndeplinirea unor funcții sau însărcinări de către prepus în interesul comitentului sau al altuia? Observăm că primele două condiții pretind în mod implicit existența unei puteri de înțelegere a prepusului, a unei suficiente maturități în gândire încât să putem presupune că acesta își poate da acordul la nașterea raportului de prepușenie și că acesta realizează efectele și semnificația acceptării poziției de subordonare față de comitent.

² L. Pop, *Răspunderea civilă*, Alma Mater Timisiensis, Mirton, Timișoara 2001, pp. 167-146.

Inclusiv cel de-a treilea element ne trimite cu gândul la necesitatea existenței unui oarecare discernământ al prepusului: acestuia îi este încredințată îndeplinirea anumitor funcții sau însărcinări în interesul comitentului sau al altuia. Deci inclusiv în situația în care nu ne raportăm la un contract de muncă, ci la îndeplinirea unor activități de către fiul minor în contul părintelui, vizăm unele activități de o suficientă gravitate încât să pretindă existența discernământului minorului prepus, în caz contrar fiind vorba de simple activități curente, gospodărești, care nu presupun raport de prepușenie, ci îndeletniciri familiale obișnuite, din care o parte le sunt transferate progeniturilor minore ale familiei.

Trebuie precizat, de asemenea, că minoritatea trebuie să existe la momentul săvârșirii faptei ilicite și prejudiciabile, fiind lipsit de importanță faptul că ulterior acestui moment, autorul devine major, sau faptul că acțiunea împotriva comitentului a fost introdusă înainte sau după ca autorul direct a ajuns la majorat.

Pentru a finaliza analiza acestei condiții trebuie să răspundem și la următoarea întrebare: pot fi persoanele puse sub interdicție judecătorească supuse unui raport de prepușenie?

Pentru a răspunde la această întrebare vom analiza în primul rând ipoteza raportului de prepușenie ce rezultă din încheierea unui contract de muncă, pentru a concluziona că persoanele puse sub interdicție judecătorească, fie ele majore sau minore, nu au posibilitatea de a încheia contracte de muncă datorită lipsei discernământului. În ceea ce privește ipoteza raportului de prepușenie rezultând din relațiile familiale, având ca suport legal autoritatea părintească a tutorelui sau a părinților, considerăm, așa cum am arătat mai sus, că respectivele însărcinări acordate prepusului au ca premisă o oarecare capacitate de înțelegere a acestuia, având în vedere gravitatea însărcinărilor primite, gravitate superioară însărcinărilor curente casnice sau gospodărești, astfel încât în lipsa discernământului, acestuia nu i se pot încredința asemenea funcții.

Cea de-a doua condiție: raportul de prepușenie

În privința raportului de prepușenie, se prevede în mod expres de către art. 1373, al. 2 din noul Cod civil, definiția comitentului ca fiind „cel care, în virtutea unui contract sau în temeiul legii, exercită direcția, supravegherea și controlul asupra celui care îndeplinește anumite funcții sau însărcinări în interesul său ori al altuia”. Rezultă faptul că între comitent și prepus există raporturi de autoritate-subordonare ce rezultă fie din contract (cel mai des), fie din lege. Pentru a determina mai precis conținutul acestui raport, s-a precizat³ că acesta nu presupune în mod necesar un contact direct, nemijlocit și permanent al comitentului cu prepusul său; dreptul comitentului de a da ordine, de a supraveghea și controla nu presupune și exercitarea lui în fapt.

În privința surselor contractuale ale raportului de prepușenie, este stabilit rolul important al contractului de muncă în stabilirea unei relații comitent-prepus între angajator și salariat. Instanțele franceze au stabilit că existența acestui contract este suficientă pentru

³ L. Pop, „Reglementarea răspunderii delictuale pentru fapta altuia în textele noului Cod civil”, în *Dreptul*, nr. 5/2010, p. 29.

determinarea existenței relației de prepușenie, fără a mai fi necesară verificarea altor condiții (subordonare, control etc)⁴. Acesta este, în opinia noastră, singurul contract din care poate rezulta raportul de prepușenie al unui minor, având în vedere că celelalte tipuri de contracte – contracte civile de această dată (contractul de mandat, contractul de antrepriză, contractul de societate, în condițiile în care mandatarul, antreprenorul, asociatul, renunță, în anumite condiții, la independența sa în executarea obligațiilor contractuale, acceptând a fi subordonat) pot fi încheiate doar de persoane cu deplină capacitate de exercițiu, deci nu de minori.

Raportul de prepușenie între comitent și minor poate avea, de asemenea, un izvor legal, așa cum se întâmplă în cazul însărcinărilor primite de copiii minori în temeiul relațiilor de familie, al autorității părintești, situație pe care am analizat-o mai sus. Tutorele poate fi, de asemenea, comitentul minorului, autoritatea sa având de asemenea un temei legal, cunoscut fiind faptul că, în situația în care părinții minorului sunt decedați, necunoscuți, decăzuți din exercițiul drepturilor părintești sau li s-a aplicat pedeapsa penală a interzicerii drepturilor părintești, puși sub interdicție judecătorească, dispăruți ori declarați judecătorește morți, iar tutela a fost instituită, asupra tutorelui trec drepturile și obligațiile părintești. Nu excludem nici chiar posibilitatea ca atribuțiile comitentului să fie exercitate de asistentul maternal căruia i s-a încredințat minorul în plasament, ale cărui atribuții sunt determinate de Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, sau de persoana (de exemplu ruda minorului) căreia i-a fost încredințată supravegherea acestuia în cazul aplicării măsurii educative a libertății supravegheate prevăzute de art. 101 din Codul penal. Izvorul atribuțiilor tuturor acestor persoane anterior menționate se află în lege, care determină și relația acestora cu minorul de autoritate-subordonare, în care își află sursa posibilitatea acestora de a-l însărcina pe minorul încredințat lor cu anumite „funcții sau însărcinări” în interesul lor ori al altora.

Rămâne de discutat posibilitatea, recunoscută de doctrină atât anterior noului Cod, cât și după intrarea în vigoare a acestuia⁵, ca raportul de prepușenie să nu rezulte nici din lege, nici din contract, așa cum este cazul îndeplinirii unor activități în interesul fostului angajator de către fostul angajat, după expirarea contractului de muncă. Având în vedere faptul că prevederile Codului stipulează în mod expres temeiul raportului de prepușenie: contractul sau legea, fără a preciza faptul că acesta ar mai putea izvorî și din altă sursă, este dificil de susținut, deși ar fi de oportunitate, existența unui raport de prepușenie în situații ca acelea susmenționate. Nu putem decât să concluzionăm că, având în vedere omisiunea legii, în situația în care condițiile răspunderii comitentului nu pot fi întrunite, se va antrena eventual răspunderea celorlalte persoane care aveau obligația generală de a-l supraveghea pe minor (părinți, tutore etc). Vom analiza corelațiile între răspunderea comitentului și răspunderea supraveghetorilor în secțiunea dedicată corelațiilor între răspunderea civilă delictuală a diferitelor persoane pentru fapta altuia.

Este de asemenea important de subliniat faptul că, în condițiile în care noul Cod civil nu mai prevede în mod expres răspunderea artizanilor pentru fapta ucenicilor, aceasta fiind

⁴ G. Viney, P. Jourdain, *Traité de droit civil*, sous la direction de Jacques Ghestin, *Les conditions de la responsabilité*, 3e édition, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2006, nr. 793, p. 982.

⁵ M. Eliescu, *op. cit.*, pp. 285-289 pentru opinii în acest sens anterioare noului Cod civil; L. Pop, „Reglementarea răspunderii delictuale pentru fapta altuia în textele noului Cod civil”, în *Dreptul*, nr. 5/2010, pp. 29-30.

cuprinsă într-o noțiune mai largă de răspundere a supraveghetorului, este important a face distincția între caracteristicile prepusului minor și cele ale ucenicului, pentru a nu confunda cele două calități. Delimitarea celor două este una delicată, având în vedere faptul că angajatorul procură o oarecare instruire oricărui angajat debutant (care în multe cazuri poate fi minor), fără ca, prin aceasta, să dobândească și calitatea de artizan, de maestru, a cărui funcție presupune o importantă componentă pedagogică, iar instanțele vor trebui să vegheze ca limita dintre cele două temeuri de răspundere să nu fie transgresată.

Interesul acestei delimitări nu este unul pur teoretic: răspunderea pentru fapta prepusului presupune săvârșirea acesteia în legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate, pe când răspunderea artizanului nu prevede o asemenea condiție, ci doar aceea a obligației de supraveghere a minorului. Astfel încât, victima angajatului minor ar putea avea interesul ca, nereușind a proba săvârșirea faptei în legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate, să facă apel la o oarecare calitate de maestru a angajatorului, pentru a-și sprijini pretențiile pe obligația acestuia de supraveghere derivată din prevederile art. 1372. Însă și despre corelațiile între răspunderea artizanilor și răspunderea comitenților vom detalia în secțiunea dedicată corelațiilor între răspunderea civilă delictuală a diferitelor persoane pentru fapta altuia.

Cea de-a treia condiție: săvârșirea faptei ilicite de către prepus în legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate

Această condiție este prevăzută expres în partea finală a art. 1373, al. 1, astfel: „Comitentul este obligat să repare prejudiciul cauzat de prepușii săi ori de câte ori fapta săvârșită de aceștia are legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate”. Ea este confirmată de al. 3 al aceluiași articol: „Comitentul nu răspunde dacă dovedește că victima cunoștea sau, după împrejurări, putea să cunoască, la data săvârșirii faptei prejudiciabile, că prepusul a acționat fără nicio legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate”.

Prof. Liviu Pop definește noțiunea de funcție încredințată ca fiind „acea însărcinare care este dată de comitent spre îndeplinire de către prepus, în interesul comitentului sau al altuia, sub direcția, supravegherea, conducerea și controlul său, cu acceptarea de către prepus a subordonării în realizarea ei”⁶.

Ca regulă, comitentul va răspunde întotdeauna atunci când fapta a fost săvârșită de prepus acționând în interesul comitentului, în limitele atribuțiilor sale, cu respectarea instrucțiunilor date de comitent. De asemenea, acesta va răspunde și pentru prejudiciul cauzat de prepus prin depășirea funcției sau prin exercițiul abuziv al acesteia, cu condiția ca „fapta săvârșită să aibă legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate”, sau cel puțin să existe această aparență.

Este de remarcat, de asemenea, că noul Cod ne furnizează un criteriu de diferențiere între situațiile în care comitentul va trebui sau nu va trebui să răspundă pentru prejudiciile cauzate de prepușii săi care au acționat prin depășirea atribuțiilor încredințate sau prin

⁶ L. Pop, „Reglementarea răspunderii delictuale pentru fapta altuia în textele noului Cod civil”, în *Dreptul*, nr. 5/2010, p. 31.

exercitarea abuzivă a acestora, astfel încât victima va trebui să probeze faptul că nu a avut cunoștință de aceste împrejurări, inclusiv bazându-se pe prezumția bunei-credințe prevăzute de art. 14, al. 2 din noul Cod civil.

Nu insistăm în tratarea acestui subiect întrucât nu prezintă particularități în ceea ce privește răspunderea comitentului pentru prepusul minor.

Fundamentul răspunderii comitentului pentru prepușii săi minori

Atât jurisprudența, cât și literatura juridică au considerat în ultima jumătate de secol că răspunderea comitentului pentru prejudiciile cauzate de faptele ilicite ale prepușilor este o răspundere obiectivă, fără culpă, de plin drept, întemeiată pe ideea de garanție. Răspunderea bazată pe garanție intervine datorită faptului că legea îl consideră pe comitent un garant al intereselor victimei păgubite de a obține repararea prejudiciului suferit de aceasta. În cazul în care am considera ca fundamentul acestei răspunderi este ideea de risc⁷, comitentul, după ce o va fi despăgubit pe victimă, nu ar avea drept de regres împotriva prepusului său.

Astfel, în ipoteza în care prepusul minor comite o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii, victima este îndreptățită să se îndrepte împotriva comitentului pentru repararea pagubei suferite, conform art. 1373, al. 1: „Comitentul este obligat să repare prejudiciul cauzat de prepușii săi ori de câte ori fapta săvârșită de aceștia are legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate”. Comitentul va avea, mai apoi, dacă va dori, deschisă calea regresului față de prepusul său, conform 1384, al. 1: „Cel care răspunde pentru fapta altuia se poate întoarce împotriva aceluia care a cauzat prejudiciul, cu excepția cazului în care acesta din urmă nu este răspunzător pentru prejudiciul cauzat”.

Așa cum rezultă din articolul suscitât, regresul va putea fi exercitat în condițiile în care prepusul este „răspunzător”, adică dacă se poate proba culpa personală a acestuia (există culpa personală a prepusului în cazul în care se dovedește că a săvârșit fapta ilicită și prejudiciabilă acționând prin depășirea atribuțiilor funcției, deviere de la acestea sau abuzând de funcția încredințată). În mod evident, fiind vorba despre minori – fie ei de 14 ani împliniți, deci prezumându-li-se existența discernământului – există posibilitatea ca aceștia să probeze lipsa discernământului, caz în care, prepusul nefiind „răspunzător”, comitentul nu se va putea îndrepta împotriva lui.

Această răspundere de plin drept poate fi înlăturată doar prin proba unei cauze străine (forța majoră, fapta victimei sau fapta tertului).

⁷ Pentru o analiză a noțiunii de risc, a se vedea C. Mangu, «Accepțiunile termenului „risc”», publicat în volumul Conferinței internaționale bienale, Timișoara, 23-25 octombrie 2008, susținută în cadrul UVT, FDSA, Ed. Wolters Kluwer, pp. 174-180 și C. Mangu, "Riscul sub forma eventualității intervenirii unei sancțiuni – mijloc de descurajare sau de încurajare în adoptarea unei conduite pe planul juridic civil", publicat în volumul Conferinței internaționale a doctoranzilor, 2009, susținută în cadrul Universității de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept și Științe Administrative, Ed. Wolters Kluwer, pp. 381-394.